This lesson deals with elementary conversation.

Here, we introduce a family of four. A couple and their two children. The elder of the children is the son.

The father is नल and the mother दमयन्ती
The son is धर्म and his younger sister is यमुना

The conversations take place during the day.

प्रातः - It is early morning

दमयन्ती - हे धर्म जागृहि , यमुनां जागरय ।

Oh Dharma! wake up, wake Yamuna up.

इदानीं प्रातः षट्वादनम् ।

It is now six o'clock in the morning.

हे धर्म शीघ्रं उत्तिष्ठ , यमुनां उत्थापय ।

Oh Dharma! get up quickly, (and) wake Yamuna up.

A few minutes later:

दमयन्ती - दन्तधावनं कृतं वा ?
Have you brushed your teeth ?

धर्मः - दन्तफेनकं कुत्र अस्ति ?
Where is the toothpaste ?

दमयन्ती - स्वीकुरु , यमुनायाः दन्तकूर्चं यच्छ ।

Here, take this, give Yamuna the toothbrush

दमयन्ती - युवां क्षीरं पिबतं ।

You (both) drink your milk.

नलः - यमुने , पश्य दिनपत्रिका आगता वा ?
Yamuna, see if the Newspaper has been delivered. (The literal meaning of the sentence is Yamuna, see if the Newspaper has come)

A little later:

दमयन्ती - एकैकं स्नानं कुरु ।

One by one, take bath.

धर्मः - यमुने आगच्छ । प्रातः प्रार्थनां कुर्वः ।

Come, Yamuna. Let us offer our morning prayers. (Again, one should note the correct translation here and not do a literal translation of the words.)

Lesson-3 part-2

अनन्तरं - Afterwards:

दमयन्ती - सर्वे आगच्छन्तु , उपाहारः सज्जः।

Come, all of you. Breakfast has been set.

नलः - अद्य उपाहारे किं कृतवती ?

What have you made for breakfast ?

दमयन्ती - दोसा एवं साम्बार् ।

Dosa and sambar.

धर्मः - दोसा अतीव रुचिकरी अस्ति ।

Dosa is very tasty (delicious)

यमुना - मातः इतोऽपि किञ्चित् अधिकं साम्बार् भूयः।

Mother, give me some more sambar. (Please note the informal request. This is the usual manner in which one requests for additional serving. The formal "may I have some more sambar" is never used in Indian homes.)

धर्मः - कलाशालायां विशेषकक्ष्या अस्ति ।

अतः त्वरे शीघ्रं गच्छामि ।

I have a special class in the college (so) I am hurrying.

नलः - सावधानेन वाहनं चालय ।

Drive the vehicle carefully.
(essentially, drive carefully)

दमयन्ती - भवान् यमुनां लोकयानं यावत् नयतु ।

Please, take (lead) Yamuna to the school bus. (this is addressed to Nala).

Observe that दमयन्ति uses भवान् while addresing नलः. This is common practice in India.

दमयन्ती - यमुने भोजनं नीतं वा ?
Yamuna, have you taken your lunch (pack)

नलः - दमयन्ती , सायं विलम्बेन आगच्छेयं ।
कार्यालये मेलनं अस्ति ।
पुनर्मिलामः ।

Damayanthi, I will be late in the evening.
There is a meeting in the office.
See you.

दमयन्ती - पुनर्मिलामः

See you.

इतोऽपि - there is a new letter in this word ऽ. This is not an akshara that is part of the language. It is known as the "avagraha" . Its use will be discussed in a later lesson but here it suffices to say that a very short अ will be pronounced between तो and पि.

Lesson-3 Part-3

अपराह्ने - Afternoon

यमुना - हे मातः ! पश्य कति अङ्काः प्राप्ताः ।
गणिते अहमेव प्रथमा ।

Mother! see how many marks I have got.
In Maths, I am the first.

दमयन्ती - आ शोभनम् ।

Oh, good!

सायम् काले - In the evening

धर्मः - मातः अद्य कलाशालायां विशेषकक्ष्या आसीत् ।
जर्मनीतः प्राध्यापकः कश्चित् आगतवान् ।
रसायने विशेषभाषणं कृतवान् ।

Mother, today we had a special lecture in college. A professor from Germany came. He lectured on chemistry.

पिता कुत्र ? इदानीं अपि न आगतवान् वा ?
Where is father ? Isn't he home yet ?
(literally, has he not come home yet ?)

दमयन्ती - न, किञ्चित् विलम्बेन आगमिष्यति ।
कार्यालये मेलनं अस्ति ।

No, he will be a little late. There is a meeting in the office.

Lesson-3 Part-4

अनन्तरम् - Later

यमुना - मातः पिता आगतवान् ।

Mother, Father is back.
(literally, Father has come (back))

नलः - अतीव श्रान्तोस्मि ।
उष्णजलं आनय , स्नानं करोमि ।
फेनकं कुत्र ?
(I am) very tired.
Bring warm water. I will take bath.
Where is te soap?

रात्रिः - Night

दमयन्ती - सर्वे आगच्छन्तु , भोजनं स्वीकरवाम ।

Come all. Let us have our dinner.

धर्मः - किं किं भोजनाय ?
What is for dinner ?

दमयन्ती - ओदनं , सूपः च अस्ति ।
दधि अस्ति , शाकः अस्ति ।
Cooked rice, lentils, vegetables and curds.

अनन्तरम् - Later

धर्मः , यमुना - शुभरात्रिः
Good night.

नलः , दमयन्ती- शुभरात्रिः
Good night.

Lesson-3 Grammar

We now look at some points related to grammar.
We have already seen the conjugation of the verb अस्ति in all its present tense forms in the previous lesson.

आसीत् is the past tense for अस् in the third person, singular form. Past tense itself will be discussed in a future lesson.

There is a verb introduced in this lesson which starts with the vowel आ , आगच्छति. For many verbs, the addition of आ as a prefix results in the action taking place in the reverse direction.

गच्छति - goes आगच्छति - comes or returns.

The verb गच्छति is traced to the roots गम् and गछ् .

Here are some more examples.

नयति (takes) आनयति (brings)
ददाति (gives) आददाति (receives)
याति (goes) आयाति (comes)
हरति (takes away) आहरति (brings back)

Lesson 3 - Imperative form.

The following words, used in the lesson are in the imperative.

जागृहि (जागरय) उत्तिष्ठ (उत्थापय)

स्वीकुरु यच्छ ददातु पिबतं नयतु

Here जागरय and उत्थापय are in the causal form.

Barring the word जागृहि (from the root word जागृ - to wake up) all the above verbs are similar to the form given in the table below for the verb

नय (from the root नी, नय) .

	Sing.	Dual	Plural
person	नयानि	नयाव	नयाम
II person	नय	नयतं	नयत
III person	नयतु	नयतां	नयन्तु

The verb जागृ is also conjugated like the above in all persons except in second person singular where it is जागृहि .

The form जागरय arises in the causative form of the verb जागृ. There is no equivalent in English for this form of the verb, but it may be explained as

जागृहि - to wake up

जागरय - to wake someone up.

The imperative form of the causative is also conjugated similar to नय in the above table.

Lesson-3
Formation of simple sentences.

In a simple sentence , there are three parts. They are,

Subject - The part which names the person or thing we are talking about.

Verb - The part that tells us something about the person or thing, such as what the person is doing.

Object - The person or thing that the action specified by the verb relates to.

In a simple sentence in English, the verb and the object together form the predicate. Also in English, the object almost always follows the verb.

In Sanskrit, the verb usually comes at the end.
Let us look at

बालः विद्यालयं गच्छति The boy goes to school

बालः - (the) boy (subject)

विद्यालयं - (to) school (object)

गच्छति - goes (verb)

Examine the table below which has the words
अहं and त्वं with the associated verbs
गच्छामि , पठामि , गच्छसि and पठसि .
A number of words which qualify as the object for a simple sentence are also given. You can try and form sentences by selecting suitable combinations of the subject, object and verb.

subject	object	verb
	भाषां	
	देवालयं	
अहं	कार्यालयं	गच्छामि
	गृहं	पठामि
	आपणं	गच्छसि
त्वं	मित्रं	पठसि
	पत्रं	
	पुस्तकं	

Look up the meanings of the words in the glossary attached to this lesson. You will observe that arbitrary combinations of the above will not make sense!

Here is a simple chart to let you frame simple questions. In the middle ring of the chart, you will find several indeclinable words. The verb used in all these cases is गच्छति .

```
1        2        3        4        5        6        7        8
 ।- - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - -   ।
 ।   छात्रः    बालः   जनकः   भवान्                        ।
 ।      ।- - - - - - - - - - - - - - - - --।          ।
 ।      ।   किमिति      किं       कदा     ।          ।
 । एषः  ।       ।- - - - - - - - - -।        ।  सः    ।
 ।      ।       ।                  ।        ।         ।
 ।      ।       ।     गच्छति        ।        ।              ।
 ।  सा  ।       ।- - - - - - - - - -।        । एषा    ।
 ।      ।   किमर्थं    कुतः     कुत्र    कथं  ।              ।
 ।      ।- - - - - - - - - - - - - - - - ---।              ।
 ।                                                    ।
 ।    जननी     बाला     आचार्यः      भवती               ।
 ।- - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - - -।
```

Select a word each from the outer ring and the middle ring and add the verb गच्छति .
You will have a question.

Examlple: भवान् कदा गच्छति ?
बालः कुत्र गच्छति ? etc..

Lesson 3 - Exercises.

Ex.1 Understand the following sentences.

कलाशालायां एकं दिनम् ।

१ अद्य कलासालायां एकं मेलनं अस्ति।

२ रष्या देशतः एकः प्रसिद्धप्राद्यापकः आगच्छति।

३ सः भौतिक शास्त्रे नोबेल् पुरस्कारं प्राप्तवान्।

४ अद्य सः अस्माकं कलासालायां विसेष भाषणं करोति।

५ अहं तस्य भाषणं श्रोतुं गच्छामि।

Note: प्राप्तवान् - One who has received, (received in the sense of receiving a prize)

अस्माकं - our

पुरस्कारं - prize

प्रसिद्ध - famous

Lesson-3 Exercises-2

This section consists of exercises of the type where you fill in the blanks with appropriate words.

The first set relates to time, i.e., when certain events or activities take place. Consider the example,

Q. छात्रः कदा विद्यालयं गच्छति ?

A. छात्रः प्रातः विद्यालयं गच्छति ।

Now for the exercises.

१ पिता कदा कार्यालयं गच्छति ?

पिता __________ कार्यालयं गच्छति ।

२ बालः कदा गृहं आगच्छति ?

बालः __________ गृहं आगच्छति ।

३ माता कदा ओदनं खादति ?

माता ___________ ओदनं खादति ।

४ भवान् कदा उत्तिष्ठति ?

अहं ____________ उत्तिष्ठामि ।

५ पुत्री कदा निद्रां करोति ?

पुत्री ____________ निद्रां करोति ।

६ सूर्यः कदा अस्तमेति ?

सूर्यः _____________ अस्तमेति ।

७ भवान् उपाहारं कदा खादति ?

अहं उपाहारं _________ खादामि ।

In answering the above, choose from the following words.

प्रातः - Morning सायं - Evening मध्याह्ने - at noon

रात्रौ - at night प्रातः षड्वादने - 6.00 AM
प्रातः दशवादने - 10.00 AM

Lesson3- Ex.3

Change the following sentences in third person to sentences in the first person. An example is given.

पिता कार्यालयं गच्छति । अहं कार्यालयं गच्छामि ।
-----

१ पिता फलं खादति । अहं फलं _______ ।
२ भ्राता पाठं पठति । अहं पाठं _______ ।
३ सेवकः कार्यं करोति । अहं कार्यं _______ ।
४ स्वसा प्रातः उत्तिष्ठति । अहं प्रातः _______ ।
५ बालिका क्षीरं पिबति । अहं क्षीरं _______ ।
६ छात्रः गृहं आगच्छति । अहं गृहं _______ ।
७ पिता पुत्रं नयति । अहं पुत्रं _______ ।
८ अश्वः शीघ्रं धावति । अहं शीघ्रं _______ ।

The verbs used in the above are fromthe following list. Use the appropriate verb.

गच्छामि, पठामि, करोमि, खादामि, उत्तिष्ठामि,
नयामि, पिबामि, आगच्चामि .

Lesson 3 - Ex.4

Change the following sentences from first person to second person. Study the example given.

अहं अत्र उपविशामि । त्वं अत्र उपविशसि ।
१ अहं चित्रं पश्यामि । त्वं चित्रं _________ ।
२ अहं पत्रं लिखामि । त्वं पत्रं _________ ।
३ अहं संस्कृतं पठामि। त्वं संस्कृतं ________ ।
४ अहं गानं गायामि । त्वं गानं ________ ।
५ अहं संस्कृतं वदामि। त्वं संस्कृतं _______ ।
६ अहं देवं नमामि । त्वं देवं ________ ।
७ अहं कमलं नयामि। त्वं कमलं ________ ।
८ अहं धनं ददामि । त्वं धनं _________ ।

Filling in the correct form is easy if we remember the changes required in the ending of the verb from first person singular to second person singular. The rule is ....(आ)मि changes to ....सि .

Lesson 3 - Ex.5

Change the following sentences from third person dual to first person dual. Look at the example.

तौ विद्यालयं गच्छतः । आवां विद्यालयं गच्छावः ।
१ युवां दूरदर्शनं पश्यथः। आवां दूरदर्शनं _______ ।
२ रामौ अत्र वसतः । आवां अत्र ________ ।
३ बालौ फलं खादतः । आवां फलं _________ ।
४ मार्जारौ अत्र क्रीडतः । आवां अत्र _______ ।
५ गजौ मन्दिरे तिष्ठतः । आवां मन्दिरे _______ ।
६ तौ संस्कृतं वदतः । आवां संस्कृतः ______ ।
७ ते (f) संस्कृतं पठतः । आवां संस्कृतं _____ ।
८ ते (n) तत्र तिष्ठतः । आवां तत्र _______ ।
९ तौ देवं नमतः । आवां देवं _______ ।
१० बालौ पुस्तकं पठतः । आवां पुस्तकं _______ ।

The required words will be found in the following list.

वसावः , पश्यावः , क्रीडावः , खादावः , पठावः , तिष्ठावः ,
वदावः , नमावः .

Lesson 3 -Ex.6

Change the following sentences in third person plural to sentences in second person plural.

Example.

बालाः पाठं पठन्ति । वयं पाठं पठामः ।

१ जनाः नगरे वसन्ति । वयं नगरे _________ ।

२ ते चलच्चित्रं पश्यन्ति । वयं चलच्चित्रं ______ ।

३ ते ओदनं खादन्ति । वयं ओदनं ________ ।

४ नराः समुद्रतीरं गच्छन्ति। वयं समुद्रतीरं ______ ।

५ ताः दिनपत्रिकां पठन्ति । वयं दिनपत्रिकां _____ ।

६ बालाः पुष्पं नयन्ति । वयं पुष्पं _________ ।

७ वनिताः नृत्यं कुर्वन्ति । वयं नृत्यं _________ ।

९ महिलाः संस्कृतं लिखन्ति। वयं संस्कृतं ________ ।

१० ते वस्त्रं प्रक्षालयन्ति । वयं वस्त्रं _________ ।

The required verbs are in the following list.

वसामः, खादामः, पश्यामः, गच्छामः, नयामः, पठामः,
कूर्मः, लिखामः, प्रक्षालयामः .

Lesson 3 - Ex.7

Change the sentences given below, from third person plural to second person plural.

Example. भक्ताः ईशं नमन्ति । यूयं ईशं नमथ ।

१ नराः तत्र हसन्ति । यूयं तत्र ____________ ।

२ वानराः कुत्र उपविन्ति ? यूयं कुत्र ____________ ।

३ ताः वीणां वादयन्ति । यूयं वीणां ____________ ।

४ अश्वाः तत्र धावन्ति । यूयं तत्र ___________ ।

५ छात्राः भाषां पठन्ति । यूयं भाषां __________ ।

६ फलानि भूमौ पतन्ति । यूयं भूमौ __________ ।

७ ते पुस्तकं नयन्ति । यूयं पुस्तकं _________ ।

८ ते कार्यालयं आगच्छन्ति । यूयं कार्यालयं _____ ।
९ आचार्याः पाठशालां गच्छन्ति । यूयं पाठशालां ____ ।
१० ते क्रीडाङ्गणे क्रीडन्ति । यूयं क्रीडाङ्गणे ________ ।

The required verbs are in the following list.

उपविशथ, वादयथ, हसथ, धावथ, पतथ, पठथ, नयथ,
आगच्छथ, गच्छथ, क्रीडथ .

Lesson 3 - Ex.8

Change the following sentences into imperative mood.

Example: बालः प्रातः उत्तिष्ठति । बालः प्रातः उत्तिष्ठतु ।

१ बालः स्नानं करोति । बालः स्नानं ____________ ।
२ बालः पाठं पठति । बालः पाटं ____________ ।
३ मित्रं अत्र आगच्छति । मित्रं अत्र ________ ।
४ सः आसने उपविशति । सः आसने ________ ।
५ भवान् कथां वदति । भवान् कथां ________ ।

For answers choose from the following.

करोतु , पठतु , आगच्छतु , उपविशतु , वदतु .

Change the following into second person imperative.

Example: त्वं सदा सत्यं वदसि । त्वं सदा सत्यं वद ।

१ त्वं गृहे उपविशसि । त्वं गृहे ____________ ।
२ त्वं पाठं पठसि । त्वं पाठं______________ ।
३ त्वं क्षीरं पिबसि । त्वं क्षीरं ____________ ।
४ त्वं फलं खादसि । त्वं फलं _____________ ।
५ त्वं पुस्तकालयं गच्छसि । त्वं पुस्तकालयं _______ ।

The corrrect verbs are in the following list.

खाद , गच्छ , पठ , वद , उपविश

Lesson 3 - Ex.9

Change the following sentences in third person plural

imperative into second person plural imperative.

Example:

छात्राः कक्ष्यायां उपविशन्तु। यूयं कक्ष्यायां उपविशत ।

१ भवन्तः चलच्चित्रं पश्यन्तु । यूयं चलच्चित्रं ___ ।

२ ते गानं शृण्यन्तु । यूयं गानं _______________ ।

३ ते प्रातः उत्तिष्ठतु । यूयं प्रातः ______________ ।

४ भवन्तः संस्कृते भाषणं कुर्वन्तु ।

यूयं संस्कृते भाषणं ________ ।

५ प्रतिदिनं पाठं पठन्तु । यूयं प्रतिदिनं पाठं _______ ।

Answers are from the following.

पश्यत, शृणुत, उत्तिष्ठत, कुरुत, पठत ।

Select the suitable conjuagtion of the verb from the choices given in parantheses.

Example:

बालः आसने उपविशति (उपविशामः , उपविशति , उपविशसि)

१ अहं धनं ___________ (ददामि , ददाति , ददासि)

२ प्रतिदिनं त्वं फलं _____ (खादति , खादसि , खादन्ति)

३ ते देवं _____________ (नमसि , नमन्ति , नमति)

४ वयं गानं ____________ (गायति , गायामः , गायावः)

५ तौ कथां _____________ (वदसि , वदन्ति , वदतः)

The word सिक्षा itself is derived as:

सिक्ष्यते अनया इति शिक्षा वर्णादि
उच्चारणलक्षणं शिक्ष्यते इति ।

It is hereby taught. So it is Siksha. सिक्ष् - To teach.

The pronounciation of the words is taught hereby.
So it is Siksha.

Siksha is the first vedanga among the six.

----

१ स्वरतः- Sound (pitch)

२ काल- Time

३ स्थान- Place

४ प्रयत्न- effort

५ अनुप्रदानम् - External effort. i.e., by the organs of the mouth, the glotis, lips etc..

The eight places are

१ उरः - chest

२ कण्ठ - neck

३ शिरः - head

४ जिह्वमूलम् - origin of the tongue

५ दन्तम् - teeth

६ नासिक - nasal

७ ओष्टौ - lips

८ तालु - palatte

अङ्का - marks (awarded)

अधिकम् - more

अस्तमेति - sets, अस्तमन् - the process of setting

आपणम् - pilgrimage

ईशः - lord (usually god)

उपविश - sit down

उपाहारः - breakfast

उष्णजलम् - warm water

एकैकम् - one by one

कथा - story

कलाशाला - university, usually means a college within a university

कक्ष्या - lecture

कार्यालयम् - place of work

किञ्चित् - a little

कूर्चम् - Brush (a short stick with bristles)

कृत - done कृतवती - (f)

क्रीड - to play

क्रीडाङ्गणम्	- playground
गाय	- sing
चलच्चित्रम्	- movie
चाल	- to drive (a vehicle)
तिष्ठ	- to stand
दन्तधावनं	- cleaning of the teeth or dental cleaning
दिनपत्रिका	- Daily (Newspaper)
दूरदर्शनम्	- television
दोसा	- A well known breakfast dish in India.
धावति	- moves fast
नम	- worship
निद्रा	- sleep
नीत	- to take with oneself
पश्य	- see
पुष्पम्	- flower
पुस्तकालयम्	- library (a place for (reading) books)
प्राध्यापकः	- professor
प्राप्तः	- to get or receive
प्रार्थनाम्	- prayers
फेनकं	- paste
बालिका	- little girl
भक्तः	- devotee
भोजनम्	- meals (roughly, food)
मेलनम्	- meeting
यच्छ	- give
लिख	- write
लोकयानम्	- a peoples' vehicle (in this context, a schoolbus)
वद	- say
वसन्ति	- live (plural)
वस्त्रम्	- cloth that one wears
वानरम्	- monkey
विद्यालयम्	- school (a place for (receiving) education)
विशेष	- special
शोभनम्	- good! (not in the sense of an adjective)
श्रान्तः	- to feel tired

सज्जः - ready

समुद्रतीरम् - beach (sea shore)

साम्बार् - A liquid dish that goes well with rice

सावधानः - slow and with care

सूर्यः - the Sun

सेवकः - man servant

स्नानम् - bath

स्वसा - sister

स्वीकुरु - Take this (or accept this)

क्षीरम् - milk